



Service de lutte contre la pauvreté,
la précarité et l'exclusion sociale

Steunpunt tot bestrijding van armoede,
bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

Dienst zur Bekämpfung von Armut, prekären
Lebensumständen und sozialer Ausgrenzung

Interfederale nota over de impact van de Covid-19-crisis in situaties van armoede en bestaansonzekerheid

April 2021

Inhoud

Inleiding.....	2
1. Inkomen, spaargeld en schulden van huishoudens.....	4
1.1 Arbeids- en vervangings- en andere inkomens.....	4
1.2 Spaargeld	6
1.3 Problematische schulden	6
2. Verhoging uitgaven	7
3. Digitale kloof	8
4. Tewerkstelling.....	8
5. Zorg en welzijn	10
5.1 Verminderd gebruik en uitstel van zorg	10
5.2 Psychische problemen en geestelijke gezondheid	11
5.3 Familiaal leven	11
5.4 Sociaal welbevinden.....	12
5.5 Toegang tot begrijpelijke informatie	12
5.6 Verhoogd risico met betrekking tot COVID-19	13
5.7 Vaccinatie.....	13
6. Onderwijs	14
7. Wonen.....	15
8. Beperkte dienstverlening en non-take-up	16
9. Toegang tot vrijetijd/natuur/publieke ruimte	17
10. Dak- en thuisloosheid	18
Aanbevelingen en pistes voor indicatoren in functie van de opvolging van de impact	19
Bibliografie	22

Inleiding

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting heeft deze nota opgemaakt op vraag van zijn Beheerscomité en op suggestie van de federale minister voor Armoedebestrijding, mevrouw Karine Lalieux. Bedoeling is om een interfederaal zicht te geven op de impact van COVID-19 in situaties van armoede en bestaansonzekerheid, indicaties te geven voor indicatoren voor de opvolging van deze impact, en tevens een aantal aanbevelingen in functie van het herstel- en armoedebestrijdingsbeleid.

Een ontwerpversie van deze nota werd voor feedback en input voorgelegd aan de leden van de Begeleidingscommissie van het Steunpunt op 23 februari 2021. De nota zal ook dienen om met de Begeleidingscommissie in de volgende maanden en jaren de impact van COVID-19 op te volgen, en zo ook voldoende oog te hebben voor langetermijneffecten.

Voor de opmaak van de nota is een diversiteit aan bronnen gebruikt. Het gaat om materiaal van het Steunpunt zelf, van verschillende taskforces, verenigingen waar armen het woord nemen en hun netwerken, onderzoeksinstellingen, enzovoort. We geven hieronder een kort overzicht. In de tekst wordt via voetnoten de bron voor de signalen en vaststellingen aangeduid, en het geheel van bronnen is ook opgenomen in de bibliografie.

- Publicaties van het Steunpunt tot bestrijding van armoede : persberichten, adviezen, een werkdocument ter voorbereiding van het overleg ‘Solidariteit en armoede’ op basis van een enquête bij verenigingen, nota’s voor de verschillende taskforces waar het Steunpunt aan meewerkte (beschikbaar op de website [Steunpunt tot bestrijding van armoede](#)).
- Fiches, verslagen en de synthesesnota van de werkzaamheden van de Taskforce Kwetsbare groepen¹ (beschikbaar op de website [POD Maatschappelijke integratie](#); in de voetnoten zijn verwijzingen naar deze fiches opgenomen).

¹ De Taskforce Kwetsbare groepen werd opgericht in maart 2020, in de context van de gezondheids crisis in verband met COVID-19. Enerzijds kwam de Taskforce voort uit de politieke wil om ervoor te zorgen dat de genomen beslissingen het resultaat zouden zijn van een sterke samenwerking - transversaal en tussen alle overheidsniveaus – en anderzijds ook op expliciete vraag van een aantal actoren die betrokken zijn bij de strijd tegen armoede, met name de Voorzitters van de OCMW’s, BAPN en het Steunpunt tot bestrijding van armoede. De Taskforce werd voorgezeten door het kabinet van de federale minister bevoegd voor Armoedebestrijding en het kabinet van de federale minister bevoegd voor Maatschappelijke integratie ; ook de kabinetten van de regionale ministers bevoegd voor Armoedebestrijding waren lid. De Taskforce heeft maatregelen uitgewerkt, op basis van vragen, signalen en voorstellen voor maatregelen die in de Consultatiegroep zijn verzameld. De Consultatiegroep bestaat uit vertegenwoordigers van de Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid de POD Maatschappelijke Integratie, de Gewestelijke Overheidsdiensten, de Federatie van OCMW’s, BAPN, Unia, Myria, Nationale Hoge Raad voor Personen met een Handicap (NHRPH), het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen en het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. Daarnaast stond een Werkgroep Sociale Impact Covid-19 in voor technische analyses en cijfermateriaal (zie voetnoot 3). Voor meer details over de achtergrond van de oprichting van de Taskforce, zie de inleiding van de [Synthese van de werkzaamheden van de TaskForce Kwetsbare groepen](#). In oktober 2020 is op initiatief van de federale minister voor Armoedebestrijding de Taskforce heropgestart, met deze wijziging dat de bevoegde kabinetten ook aan de bijeenkomsten van de Consultatiegroep deelnemen.

- Fiches van de stakeholdersgroep van de Vlaamse Taskforce Kwetsbare gezinnen² (nota beschikbaar op de website [Steunpunt tot bestrijding van armoede](#)).
- Nota's van de Werkgroep Sociale Impact Covid-19³ (beschikbaar op de websites [POD Maatschappelijke integratie](#) en [FOD Sociale Zekerheid](#)).
- Publicaties van andere instellingen zoals POD Maatschappelijke integratie, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, Nationale Bank, Statbel, Iweps, Unia, de Kinderrechtencommissarissen ... (zie ook bibliografie van deze nota).
- Publicaties van organisaties en verenigingen zoals de Ligue des Familles, Koning Boudewijnstichting, Welzijnsschakels, Netwerk tegen Armoede, Fédération des étudiants francophones, het Belgisch Netwerk Armoedebestrijding (BAPN), de Réseau Wallon de Lutte contre la Pauvreté (RWLP), Uit de Marge, ... (zie ook bibliografie van deze nota).

De signalen en vaststellingen zijn onderverdeeld per thema. Uiteraard zijn er soms andere mogelijkheden tot onderverdeling gezien de transversaliteit van sommige problematieken.

Hoewel de meeste signalen wijzen op een verslechtering van de situatie in verschillende levensdomeinen voor veel kwetsbare groepen, moet worden benadrukt dat met een reeks maatregelen genomen door de verschillende overheden, en met de inzet en inspanningen die de actoren op het terrein die de actoren ter plaatse sinds het begin van de gezondheids crisis hebben getoond, de negatieve gevolgen van deze crisis voor mensen in armoede- en preciaire situaties zeker ook zijn opgevangen en gemilderd. Wat de maatregelen van de verschillende overheden betreft, heeft het Steunpunt tot bestrijding van armoede in april 2020 een eerste [overzicht van COVID-19-maatregelen, ter ondersteuning in situaties van armoede en bestaansonzekerheid](#) opgemaakt, dat sindsdien regelmatig wordt bijgewerkt en gepubliceerd.

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede hoopt met deze nota een overzicht te kunnen brengen rond de impact van COVID-19, dat richtinggevend kan werken voor het beleid van de komende maanden en jaren. Deze nota dient gezien te worden als een eerste stap in het vergaren van feedback en bijkomende input.

² De Taskforce Kwetsbare gezinnen werd op voorstel van de Vlaamse minister voor Armoedebestrijding door de Vlaamse regering opgericht naar aanleiding van de Covid-19-crisis. Deze Taskforce bestaat uit 2 werkgroepen: één met stakeholders en een andere met de vertegenwoordigers van de coördinerend minister voor Armoedebestrijding, de minister-president en de viceminister-presidenten, aangevuld met vakministers op basis van de agenda. De doelstelling voor de Taskforce zijn de volgende: detecteren van problemen op het terrein, monitoring van de situatie bij kwetsbare groepen, informatiedoorstroming vanuit beleid naar middenveld en mensen in een kwetsbare positie, knelpunten bespreken en afspraken maken omtrent mogelijke acties in respons, voorstellen tot afstemming met de andere beleidsniveaus (federaal en lokale besturen), bekend maken van de genomen acties door de Vlaamse regering, voorbereiden relance. Het stakeholdersoverleg heeft de afgelopen maanden verschillende analyses en voorstellen van maatregelen opgemaakt, dewelke werden bezorgd aan de kabinettenwerkgroep. Het Steunpunt tot bestrijding van armoede organiseert en ondersteunt het stakeholdersoverleg, in samenwerking met de Vlaamse administratie.

³ De Werkgroep Sociale impact COVID-19 werd opgericht ter ondersteuning van de werkzaamheden van de Taskforce Kwetsbare groepen. De werkgroep fungeert als wetenschappelijk en technisch comité voor de Taskforce door de analyses die zij voor ECOSOC uitvoert aan de Taskforce toe te zenden, door technische en analytische vragen van de Taskforce te beantwoorden en door problemen die op basis van de impactanalyses aan het licht komen, te melden. Het kan ook de impact van nieuwe maatregelen simuleren en de uitvoering en de impact van aanvullende maatregelen die door de Taskforce worden voorgesteld, monitoren.

1. Inkomen, spaargeld en schulden van huishoudens

De gezondheidscrisis heeft geleid tot een vertraging en inkrimping van de economie, waardoor onder meer veel huishoudens met inkomensverlies worden geconfronteerd. Daarnaast is het ook belangrijk om aandacht te hebben voor de financiële kwetsbaarheid van mensen die al voor de crisis in bestaansonzekerheid of armoede leefden.

1.1 Arbeids- en vervangings- en andere inkomens

- Kwetsbare groepen kennen inkomensverlies door tijdelijke werkloosheid, wegvallen van bijzondere premies, vergoedingen voor nachtwerk, flexwerk of een vrijwilligersvergoeding⁴.
- Er is een bijzonder sterke groei van het aantal begunstigden van een leefloon. Tussen februari en april 2020 steeg dit aantal met 3,6 %, terwijl de gemiddelde groei over deze periode gewoonlijk 0,6 % bedraagt⁵. Ter vergelijking geven we ook de jaarlijkse evolutie van het aantal begunstigden van het leefloon in België tussen november 2018 en november 2020⁶:
 - November 2018 : 146.282
 - November 2019 : 146.080
 - November 2020 : 156.321
- Wat de gevolgen voor de inkomens van jongeren betreft, ondervond ongeveer 45 % van de jonge Belgen financiële moeilijkheden tijdens de eerste maanden van de COVID-19-crisis. 13 % van hen heeft ernstige financiële problemen. De belangrijkste oorzaken waren: 41 % van hen verloor zijn studentenbaan, werd tijdelijk werkloos (6 %), verloor minstens 50 euro zakgeld (16 %), of moest zijn ouders financieel ondersteunen (12 %). 35 % van de jongeren dacht dat hun ouders in financiële moeilijkheden verkeren⁷.
- Volgens een enquête die begin maart 2021 bij 1.000 Franstalige Belgen werd gehouden, heeft 22 % van de mensen onder de 34 jaar sinds het begin van de crisis een beroep gedaan op een organisatie voor sociale hulpverlening⁸.
- Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen 1) niet uit te stellen uitgaven, 2) tijdelijk uit te stellen uitgaven, 3) lockdowngevoelige uitgaven. Hoe hoger het inkomen, hoe hoger het aandeel van 2 en 3. De vijftientig % armste gezinnen hebben nauwelijks marge om tijdelijke inkomenssterugval op te vangen: de kans op ontsparen, uitstel van betalingen en ontbering is groot⁹.

⁴ BAPN. *Fiche 2 : Perte de revenus des populations vulnérables par le RWLP ;*

BAPN. *Fiche 16 : Aide sociale générale : difficile d'épargner ;*

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. *Fiche 6 : Sociale bijstand ;*

IEFH, *Fiche 72 : Situation socioéconomique des femmes et familles monoparentales ;*

Nationale Bank van België (juni 2020). [Persbericht: De coronacrisis heeft een aanzienlijke negatieve impact op de inkomens van bepaalde gezinnen met grotere verliezen voor die met het laagste inkomen.](#)

⁵ POD Maatschappelijke Integratie (oktober 2020). [Monitoring van de OCMW's - derde rapport sociale impact COVID-19.](#)

⁶ POD Maatschappelijke Integratie, [Overzicht van het aantal begunstigden van het leefloon.](#)

⁷ Febelfin en Indiville (2020). [Febelfin doet onderzoek bij jongeren over geld.](#)

⁸ Croix-Rouge et iVox (2021). [Enquête réalisée auprès de 1000 Belges francophones par l'institut de sondage iVox pour la Croix-Rouge de Belgique entre le 01/03/2021 et le 08/03/2021.](#)

⁹ Decoster, André et al. (2020). [COVIVAT Beleidsnota 3: Sociaal-economische kenmerken van werknemers en zelfstandigen in sectoren getroffen door de lockdown](#), Leuven/Antwerpen.

- Huishoudens met minimumlonen en -uitkeringen hebben geen marge om later noodzakelijke maar lockdowngevoelige uitgaven in te halen. De maatregelen van de overheid zijn niet toereikend om het inkomen van getroffen lage-inkomensgezinnen op een aanvaardbaar peil te houden. Gezinnen met werkloosheids- of bijstandsuitkering kampen met een structureel inkomensstekort¹⁰. De federale overheid voorzag in bijkomende maandelijkse sociale hulp van 50 euro, gedurende zes maanden¹¹. Deze maatregel werd wegens het aanhouden van de gezondheids crisis verlengd tot achtereenvolgens 31 maart 2021 en 30 juni 2021.
- Er werd in toenemende mate beroep gedaan op voedselhulp. Alleen al voor wie via het OCMW een beroep doet op deze steun, was het aantal tussen januari 2020 en april 2020, op het ogenblik van de eerste lockdown, gestegen van 39.311 tot 59.972 (+52,6 %) ¹².
- Bij gezinnen waarvan kinderen in voorzieningen VAPH leven (Vlaanderen) maar tijdens de maatregelen terug thuis woonden, liepen de kosten op, maar bleef de verrekening van 2/3 van het groepspakket – het deel dat naar de voorziening gaat – te lang op zich wachten¹³.
- De tegemoetkoming die door voorzieningen uit de jeugdhulp werd voorzien voor kinderen die opnieuw thuis opgevangen zouden worden, was niet overal gelijk¹⁴.
- De inkomensschok ten gevolge van de gezondheidsmaatregelen is erg ongelijk verdeeld: 64,4 % van de loon- en weddetrekkenden lijden geen bruto-inkomensverlies. Het volledige inkomensverlies wordt dus gedragen door 35,6 % van de loon- en weddetrekkenden. Het gemiddeld verlies aan bruto-inkomen bedroeg 15,1 %, maar werd door verhoogde uitkeringen teruggebracht tot een daling van gemiddelde daling van 3,1 % van het beschikbaar inkomen. Dit gemiddelde verhult echter grote verschillen. Wie langdurig terugviel op tijdelijke werkloosheid lijdt grotere inkomensverliezen. De bijkomende premie die eind 2020 voorzien werd voor langdurige tijdelijke werkloosheid, compenseerde dit verlies maar in beperkte mate. Inkomens uit het flexi-statuut werden op enkele uitzonderingen na niet gecompenseerd door maatregelen. Door dit gebrek aan sociale bescherming van inkomen, kon het verlies aan beschikbaar inkomen oplopen tot 30 % voor werknemers die tijdelijk werkloos werden en een flexi-job verloren¹⁵.
- In haar consumentenenquête stelt de Nationale Bank vast dat waar tijdens de eerste golf 31 % van de deelnemers inkomensverlies leed, dat voor de periode februari tot april 2021 was teruggelopen tot 21 %. Het aandeel gezinnen dat meer dan 10 % inkomensverlies leed, evolueerde van 24 % naar 15 %. Zelfstandigen worden daarbij het hardst getroffen: in mei 2020 gaf 50 % aan inkomensverlies te lijden, wat bij 25 % van de zelfstandigen opliep tot meer dan 50 %. In maart 2021 was dat nog respectievelijk 19 % en 11 %, eind april 2021 9 % en 4 %. Tenslotte blijken gezinnen met een laag inkomen meer te hebben geleden onder de crisis, zelfs als het inkomensverlies beperkt was¹⁶.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2021). [Overzicht van COVID-19-maatregelen, ter ondersteuning in situaties van armoede en bestaansonzekerheid.](#)

¹² POD Maatschappelijke Integratie, [Monitoring van de OCMW's: eerste tendensen.](#)

¹³ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2020). [Input van het stakeholdersoverleg i.f.v. de Vlaamse Taskforce Kwetsbare gezinnen, op vraag van de Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebestrijding.](#)

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Capeau, Bart et al. (2021). [COVIVAT Beleidsnota 9: De impact van de COVID-19 schok voor loon- en weddetrekkenden in 2020.](#) Leuven/Antwerpen.

¹⁶ Nationale Bank van België (2021). [Impact van de COVID-19-crisis op het inkomen en het spaargeld van de gezinnen: jaaroverzicht op basis van de consumentenenquête.](#)

1.2 Spaargeld

- Een aanzienlijke groep mensen kan geen spaarbuffer aanspreken en dreigt in kwetsbare financiële positie terecht te komen. Deze groep vindt wellicht ook minder de weg naar (schuldhulp)verlening door de onbekendheid van het aanbod en te laattijdig hulp vragen, wat de problemen zou kunnen verergeren¹⁷.
- In januari 2021 gaf bijna een kwart van de Belgische huishoudens aan dat ze een relatief kleine spaarbuffer hadden (minder dan drie maanden). Bovendien steeg tussen juni 2020 en januari 2021 het percentage huishoudens dat aangaf over minder dan een maand spaarbuffer om hun noodzakelijke uitgaven te dekken en in hun levensonderhoud te voorzien te beschikken, van 9 % tot 12 %¹⁸.
- Wat het effect van de COVID-19-crisis op het spaargeld van jongeren betreft, is 48 % van hen van mening dat dit laatste door de crisis is verminderd, 15 % kan niets meer opzij zetten en 5 % teert op reserves. 39 % van de jongeren maakt zich zorgen over financiën, bij jongeren die financieel door COVID-19 worden getroffen loopt dat op tot 56 %¹⁹.
- Anderzijds is er een vrij grote groep huishoudens waarvan het spaargeld is toegenomen omwille van het verminderen van de consumptiemogelijkheden. In België is het spaargeld namelijk gestegen van 13 % van het beschikbaar inkomen van gezinnen in 2019 naar 21 % in 2020. We kunnen hier spreken van een toegenomen ongelijkheid door COVID-19²⁰.

1.3 Problematische schulden

- Er was tussen 15 april 2020 en 15 mei 2020 een toename van het aantal aanvragen voor terugbetalingsplannen van energieleveranciers (van 29.894 tot 47.521).
- Het percentage wanbetalers was in 2020 niet gestegen ten opzichte van 2019. Blijkbaar hebben de meeste burgers aan hun kredietverplichtingen kunnen voldoen door te besparen op andere uitgaven en/of met de hulp van het uitstel op afbetalingen van kredieten. Toch zijn er signalen dat de situatie in 2021 waarschijnlijk zal verslechteren. Het aantal nieuwe verzoeken om buitengerechtelijke schuldbemiddeling is sinds maart gedaald, maar de schuldbemiddelingsdiensten verwachten op middellange termijn een toename, waardoor ze voor een te hoge werklast vrezzen, samen met een ontoereikend budget²¹.
- Op basis van informatie uit de Centrale voor kredieten aan particulieren verspreidde Febelfin in november 2020 de volgende cijfers: meer dan 140.000 hypothecaire leningen genieten van uitstel van betaling of hebben ervan genoten, hetgeen overeenkomt met 4,4 % van de hypothecaire leningen in omloop; bijna 8.300 consumentenkredieten genieten of hebben van uitstel van betaling genoten, bijna allemaal leningen op afbetaling (op een totaal van 2,3 miljoen); voor bijna 10 % van de hypothecaire leningen en consumentenkredieten waaraan uitstel van betaling is verleend, is verlenging van uitstel aangevraagd; voor 97 % van de leningen waaraan uitstel van betaling is verleend, zijn de aflossingen na het verstrijken van het uitstel van betaling volgens plan hervat²².

¹⁷ BAPN. *Fiche 65 : Dettes et monoparentalité*;

UNIA. *Fiche 92 : Recommandations report crédits*.

¹⁸ Observatorium krediet en schuldenlast (januari 2021). [Krediet en schuldenlast: een terugblik op het jaar 2020](#).

¹⁹ Observatorium krediet en schuldenlast (januari 2021). *op. cit.*, p.2..

²⁰ Nationale Bank van België (2021). [Verslag 2020](#), Brussel.

²¹ Observatorium krediet en schuldenlast (januari 2021). *op. cit.*, p.3-6.

²² Observatorium krediet en schuldenlast (januari 2021). *op. cit.*, p.8.

2. Verhoging uitgaven

Sinds het begin van de crisis van COVID-19 zijn bepaalde uitgaven gestegen, zeker voor gezinnen in armoede, door de noodzaak om nieuwe bijkomende aankopen te doen (maskers, ontsmettingsmiddelen...), van het door de context gestegen verbruik van goederen (elektriciteit, gas en water, producten om beter te voldoen aan de nieuwe behoeften die zijn ontstaan door de afstand tot diensten die in het kader van de lockdown is opgelegd...), en van de stijging van de kosten van bepaalde producten die tijdens deze periode werd vastgesteld.

- De energieprijzen waren tijdens de eerste fase van de lockdown historisch laag²³, maar het is niet evident dat dit zich vertaalt in lagere facturen aangezien de consument hier vaak ook initiatieven tot contractverandering dient te nemen.
- Sinds eind 2019 wordt in België een inflatie van de prijzen van voedingsmiddelen en huishoudelijke producten vastgesteld. Deze prijsstijging is deels te wijten aan verstoringen in de bevoorradingsketen en het verbod op speciale aanbiedingen in supermarkten vanaf 18 maart 2020 om hamsteren te ontmoedigen (pas vanaf 4 mei 2020 waren promoties opnieuw toegestaan)²⁴.
- Daarnaast vielen ook aan een aantal goedkope alternatieven, zoals maaltijden in sociale restaurants en in schoolkantines, weg²⁵.
- Testaankoop becijferde dat een gezin zonder regenwaterput tot 43 liter water meer per dag gebruikt onder invloed van de gezondheidsmaatregelen, met een jaarlijks meerkost die kan oplopen tot 100 euro²⁶.
- Bij het aanhouden van de gezondheidscrisis, merkten mensen in armoede dat levensmiddelen blijvend duurder waren geworden en een grotere hap uit het gezinsbudget nemen dan voor de crisis. Samen met andere extra kosten – hogere energie-, water- en telecomfacturen, meer uitgaven voor gezondheidsartikelen, schooluitgaven of vrijetijdsbesteding voor thuisblijvende kinderen - en minder mogelijkheden om kosten te besparen door de beperktere bewegingsvrijheid zorgden voor langdurige druk op het budget van mensen met een laag inkomen²⁷.

²³ BAPN. *Fiche 9 : Aide sociale : énergie, eau et risques d'endettement futur ;*

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Fiche 93 : Elargissement du tarif social.*

²⁴ Jonckheere, Jana et Zimmer, Hélène (november 2020). [Les prix à la consommation dans le contexte de la crise du COVID-19](#), *BNB Revue Economique*.

²⁵ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. *Fiche 52 : Déconfinement et coûts de la protection.*

²⁶ Testaankoop (maart 2021). [Corona zorgt voor extra waterfactuur.](#)

²⁷ Netwerk tegen Armoede (2021). [Signalenbundel 2.0. Mensen in armoede maken samen de balans op na 1 jaar corona.](#) Brussel.

3. Digitale kloof

De digitale kloof²⁸ is een probleem dat al voor de COVID-19-crisis bestond maar aan belang heeft gewonnen door de versnelling en versterking van de digitalisering op verschillende levensdomeinen (toegang tot diensten, onderwijs, werk...) als gevolg van de gezondheidsmaatregelen.

Deze evolutie heeft dan ook een transversale invloed op de verschillende levensdomeinen die in deze nota aan bod komen.

- Er werd een versnelling vastgesteld van de digitalisering door thuiswerk, afstandsonderwijs, terugvallen op digitaal aanbod in zorg- en dienstverlening, voorkeur voor elektronische betalingen (en in sommige gevallen een de facto verbod op cash-betalingen)²⁹.
- De toename van digitalisering vindt plaats tegen de achtergrond van een reeds bestaande digitale kloof. In België was in 2019, net voor de crisis van COVID-19, het percentage huishoudens met een inkomen van minder dan 1.200 euro dat geen internetverbinding had 29 %, tegenover 1 % voor huishoudens met een inkomen van meer dan 3.000 euro. Internet niet gebruiken om formulieren naar de administratie te sturen ondanks de noodzaak daarvan was een probleem voor 56 % van de eerstgenoemden, tegenover 30 % voor de laatstgenoemden³⁰.
- Tijdens de lockdown zijn ook publieke plaatsen met internettoegang niet toegankelijk.
- Er zijn ook gevolgen voor privacy van de persoonlijke levenssfeer: videobellen geeft soms ongewenste inzicht op thuissituatie.

4. Tewerkstelling

De vertraging en inkrimping van de Belgische economie hebben de afgelopen maanden geleid tot een toename van het aantal werklozen en personen zonder beroepsinkomen, als gevolg van tijdelijk werkloosheid van werknemers door bepaalde werkgevers, maar ook door ontslagen als gevolg van faillissementen, of het niet verlengen van onzekere of preciaire arbeidscontracten.

- Het werkloosheidscijfer was in het derde kwartaal van 2020 sterk gestegen, van 4,9 % tot 6,5 % op nationaal niveau. Het werkloosheidscijfer bedroeg 15 % in Brussel, 4,4 % in Vlaanderen en 7,7 % in Wallonië. Er was een relatief meer uitgesproken stijging in de leeftijdsgroep 25-49 jaar, voor wie het werkloosheidscijfer steeg van 4,4 % tot 6,2 %. De jeugdwerkloosheid steeg van 15,3 % tot 17,7 % tussen het tweede en derde kwartaal en de werkloosheid onder de 50- tot 64-jarigen steeg van 3,7 % tot 4,1 %. Brussel kende de grootste stijging van de werkloosheid, gevolgd door Vlaanderen en Wallonië³¹.
- Volgens cijfers van Actiris was er in december 2020 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een toename van 14,4 % van werkloze jongeren onder de 25 jaar, in vergelijking met december

²⁸ BAPN. Fiche 66 : Tarif social internet ;

BAPN. Fiche 88 : Familles : facture numérique et téléphonique.

²⁹ Myria. Fiche 42 : Droit aux services bancaires pour étrangers.

³⁰ Brotcorne, Périne et Mariën, Ilse (2020), *Barometer Digitale Inclusie 2020*, Brussel, Koning Boudewijnstichting.

³¹ Statbel (december 2020). *Sterke stijging werkloosheidscijfers Statbel in het derde trimester 2020*.

2019, en een toename van 18 % van jongeren op zoek naar tewerkstelling in een werkervaringsplaats³².

- Volgens cijfers van Forem was er in december 2020 in het Waals Gewest een stijging van het aantal werkloze jongeren onder de 25 jaar met 10 % ten opzichte van december 2019, en een stijging van jongeren op zoek naar tewerkstelling in een werkervaringsplaats met 7,3 %³³.
- In Vlaanderen deed de SERV in het rapport “Iedereen terug aan boord” de volgende vaststellingen:
 - meer dan 1 miljoen werklozen in België;
 - aantal niet-werkende werkzoekenden stijgt;
 - VDAB ontvangt aanmerkelijk minder vacatures;
 - kwetsbare groepen worden het meest getroffen (kortgeschoolden, jongeren, alleenstaanden, huurders, etnisch culturele minderheden, mensen met een arbeidshandicap, mensen die deeltijds werken vaak met tijdelijke contracten en zelfstandigen met oproepcontracten);
 - vaststelling dat heel wat mensen in statuten werken die ver afstaan van kwalitatieve, duurzame tewerkstelling³⁴.
- Volgens cijfers van de *Fédération des étudiants francophones* (FEF) had bijna 32 % van de studenten hun baan geheel of gedeeltelijk verloren en had 27 % van hen dit financiële inkomen nodig om in hun basisbehoeften en huisvesting te voorzien³⁵.
- Precaire jobs (tijdelijke banen, interim jobs, dagcontracten, etc.) verdwenen als eerste en zullen in de toekomst allicht nog moeilijker een job vinden dan voorheen. Er is grote nood aan opleiding voor deze groep³⁶.
- De COVID-19-crisis heeft ook duidelijker gemaakt dat veel mensen precare jobs en statuten combineren om een redelijk inkomen te genereren, maar er niet in slagen sociale bescherming op te bouwen.
- Sinds het begin van de gezondheids crisis moeten heel wat mensen hun toevlucht zoeken tot de informele economie om te overleven.
- Door de lockdown is voor veel gezinnen een moeilijke combinatie ontstaan tussen telewerk en kinderopvang, al dan niet in combinatie met afstandsonderwijs³⁷.
- De toegenomen behoefte aan ouderenzorg in sommige gezinnen heeft de verzorgers niet altijd in staat gesteld tijd vrij te maken voor mantelzorg, gedeeltelijk wegens het verlies van inkomen dat dit met zich meebrengt, vooral bij eenoudergezinnen.
- Terugplooiën van arbeidsbemiddeling op digitale dienstverlening is niet geschikt voor werkzoekenden zonder digitale toegang of met weinig digitale vaardigheden.
- Sommige maatregelen worden te weinig opgepikt, zoals de tijdelijke versoepeling van de voorwaarden waaronder buitenlandse onderdanen in een specifieke verblijfssituatie kunnen worden tewerkgesteld.
- Sommige sectoren zijn meer getroffen dan anderen, vooral horeca en kunst, amusement en recreatie. Dit zijn ook sectoren waarin werknemers disproportioneel vaak te weinig liquide

³² Actiris (december 2020). [Evolution du marché de l'emploi bruxellois](#).

³³ Forem (december 2020). [Marché de l'emploi, tendances et conjoncture en Wallonie](#).

³⁴ Statbel (december 2020). [Maandelijkse cijfers over de arbeidsmarkt](#).

³⁵ Fédération des étudiants francophones (november 2020). [Rapport d'enquête sur les effets du Covid \(2^e vague\)](#), p. 2.

³⁶ BAPN. *Fiche 63 : Deeltijdwerk*;
Myria. *Fiche 89 : Travailleurs vulnérables*.

³⁷ BAPN. *Fiche 84 : Familles : parentalité et travail*.

middelen hebben om een maand loonverlies te overbruggen³⁸. Een enquête van het Gents Kunstenoverleg toon hoe een derde van de bevroegden spaargeld moet aanspreken om dagelijkse kosten te betalen, één vijfde terugvalt op een maandinkomen tussen 500 en 1.000 euro en één tiende op een inkomen onder de 500 euro³⁹.

- Compenserende maatregelen bestaan vaker niet dan wel voor extra inkomsten in flexibele statuten, die voor mensen met een lager loon vaak essentieel zijn om de eindjes aan elkaar te knopen.
- Sinds het begin van de gezondheidscrisis stelt men een verhoogde economische nood aan bepaalde kort- en ongeschoolde arbeidskrachten vast, maar deze stoten te vaak op te hoge taalvereisten⁴⁰.
- Er bestaat een groot verschil in effect-compenserende maatregelen tussen ‘ingroup’ sociale zekerheid en ‘outgroup’⁴¹.
- In de context van de gezondheidscrisis is de ‘schaduwconomie’, waarvan veel mensen in armoede in meer of mindere mate afhankelijk zijn, zo goed als verdwenen⁴².

5. Zorg en welzijn

5.1 Verminderd gebruik en uitstel van zorg

- Gezondheidsvoorzieningen en -instellingen stellen een aanzienlijk verminderd gebruik en uitstel van zorg vast. Het lijkt erop dat veel mensen de neiging te hebben om geen beroep te doen op een arts of zorg, vaak uit angst om het virus op te lopen door naar een gezondheidsinstelling te gaan. Dit heeft hoogstwaarschijnlijk gevolgen voor alle gezondheidsproblemen waarbij preventie of regelmatige follow-up wenselijk is om een doeltreffende behandeling te waarborgen⁴³.
- Door bv. capaciteitsverlaging omwille van de veiligheidsmaatregelen, dreigden een aantal mensen hun toegang tot dienst- en hulpverlening te verliezen.
- Door het wegvallen van aanbod aan openbaar vervoer of de Minder Mobielen Centrale tijdens de eerste lockdownperiode, dreigde de mobiliteitskloof te vergroten, vooral in dorpen en plattelandskernen⁴⁴.

³⁸ Horemans, Jeroen et al. (2020) [COVIVAT Beleidsnota 4: De kwetsbare werkende. Een profielschets van armoede en financiële bestaanszekerheid bij werkende Belgen](#). Leuven/Antwerpen.

³⁹ Verberckmoes, Yannick en Luys, Kayin (2021). “Armoede slaat nu ook toe in cultuursector”, *De Morgen* 27 april, p. 1.

⁴⁰ Horemans, Jeroen et al. (2020) [COVIVAT Beleidsnota 4: De kwetsbare werkende. Een profielschets van armoede en financiële bestaanszekerheid bij werkende Belgen](#). Leuven/Antwerpen.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Netwerk tegen Armoede (2020). [Signalenbundel](#), Brussel.

⁴³ BAPN. *Fiche 86 : Familles : accès à la santé* ; Ligue des familles (december 2020), [Le baromètre des parents 2020](#).

⁴⁴ Netwerk tegen Armoede (2020). [Signalenbundel](#), Brussel.
Steunpunt tot bestrijding van armoede,
bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

5.2 Psychische problemen en geestelijke gezondheid

- De periode van de lockdown was voor kwetsbare gezinnen zeer stresserend en zelfs traumatisch⁴⁵. Angst en basiswantrouwen, zowel om ziek te worden als voor de toekomst zijn sterk aanwezig, mede door beperkt bereik communicatiecampagnes en de circulatie van fake news⁴⁶.
- Tijdens de tweede golf was het aanbod aan bestaande hulplijnen nog onvoldoende gekend en was verdere bekendmaking nodig. Niet iedereen was ervan op de hoogte dat alle hulpverlening in principe fysiek mogelijk was en niet alleen digitaal.
- Financiële drempels blijven bestaan, er is nood aan meer aanbod van psychologen die aan terugbetalingstarief werken. In ziekenhuizen viel capaciteit weg binnen de psychiatrie om corona-patiënten op te nemen⁴⁷.
- De hulplijnen kregen in 2020 aanzienlijk meer oproepen dan het jaar voordien. Tele-onthaal ontving 15,1 % meer hulpvragen per telefoon of chat dan in 2019. Bijna een kwart van de gesprekken ging over COVID-19, maar dit cijfer wisselde sterk per maand, waarbij het verloop van de pandemie werd gevolgd⁴⁸. In Vlaanderen kregen ook andere hulplijnen als 1712, Nupraatikerover.be, CAW en JAC, Stop it Now! en de Druglijn aanzienlijk meer hulpvragen te verwerken. Zo zag 1712, voor vragen rond geweld, een toename met 66 %, het aantal hulpvragen per chat bij JAC steeg met maar liefst 443 % en bij CAW met 216 %⁴⁹.

5.3 Familiaal leven

- Tijdens de corona-crisis stegen het aantal meldingen van intrafamiliaal geweld, kindermisbruik en -mishandeling bij zowel politie als hulplijnen, waarbij sociaal isolement, frustratie en angst risicofactoren zijn.
- De corona-crisis zorgde ervoor dat kinderopvang om financiële, psychologische en aanbodsgerateerde redenen moeilijker toegankelijk was voor de meest kwetsbaren. Tegelijk was de nood aan opvang hoog, o.a. omwille van omstandigheden verbonden met huisvesting, toegenomen stress en angst en nood aan bieden van bijkomende ontwikkelingskansen.
- Opvang van volwassenen of kinderen met een handicap die normaal in MFC, woonvoorziening of dagbesteding werden opgevangen, zet gezinnen zwaar onder druk. Wegvallen van therapieën en ontstaan van stresssituaties zorgden voor versterking van deze problemen.
- Eénoudergezinnen hadden te lijden onder sociaal isolement omwille van de gezondheidsmaatregelen en nog meer door het wegvallen van het verenigingsleven⁵⁰.
- Heel wat kwetsbare gezinnen bleven weg uit de kinderopvang⁵¹.

⁴⁵ Schmits, Emilie et Glowacz, Fabienne (2020). « [Psychological distress during the COVID-19 lockdown : The young adults most at risk](#) », *Psychiatry research*, vol. 293.

⁴⁶ BAPN. *Fiche 60 : Déconfinement et santé mentale*.

⁴⁷ Netwerk tegen Armoede (2020). [Signalenbundel](#), Brussel.

⁴⁸ Federatie van de teleonthaaldiensten (2021). [Jaarcijfers 2020](#).

Télé-Accueil – Bruxelles (juillet 2020). [Les conséquences de la crise sur les appels à Télé-Accueil Bruxelles](#).

⁴⁹ Beke, Wouter (2021) [Persbericht: Een pak meer Vlamingen namen contact op met hulplijnen in 2020](#).

⁵⁰ Loosveldt, Gianni en Emmerly Kathleen (2021). Met de nodige afstand? Een staat van het gezinsbeleid in Vlaanderen 2020. Odissee Hogeschool.

⁵¹ *Ibid.*

5.4 Sociaal welbevinden

- Er wordt een versterking van het minderwaardigheidsgevoel van mensen in armoede door gebrek aan beleidsaandacht vastgesteld⁵².
- De helft van de verenigingen zag hun financiële situatie verslechteren. Subsidies en solidariteit werden nog meer onmisbaar voor het verenigingsleven⁵³.
- Beroepskrachten in de sector van het sociaal en welzijnswerk bereiken tijdens de tweede golf de grenzen van de eigen veerkracht en motivatie. Er is enorme nood aan extra ondersteuning en tegelijk neemt de werkdruk toe omdat door de veiligheidsmaatregelen met kleinere groepen gewerkt moet worden.
- Verenigingen die laagdrempelige ontmoeting voor mensen in een precare situatie voorzien, kunnen onvoldoende inspelen op de noden van hun publiek omdat groepswerkingen niet meer mogelijk zijn. Anderzijds heeft het overschakelen naar een meer individuele werking of het gebruik van andere methodieken als stoepbezoeken, ervoor gezorgd dat de vertrouwensband met mensen die eerder minder participeerden in de vereniging versterkt werd⁵⁴.

5.5 Toegang tot begrijpelijke informatie

- Communicatie rond COVID-19 en de maatregelen zijn vaak te sterk gericht op hoger opgeleiden. Heel wat mensen begrijpen niet alle communicatie met als gevolgen:
 - niet betrokken voelen, of gevoel hebben niet mee te tellen, wantrouwen;
 - meer vatbaar voor des- en misinformatie door zelf op zoek te gaan naar info⁵⁵;
 - de communicatie focust sterk op afschrikken, wat leidt tot angst, kinderen niet naar school durven laten gaan, geen tijdig beroep doen op zorg⁵⁶.
- Publieke preventiecampagnes bereiken mensen in een precare situatie maar in beperkte mate⁵⁷.
- De steeds wijzigende maatregelen zorgen voor verwarring en onduidelijkheid. Handhaving van de maatregelen wordt als bijzonder streng ervaren: er worden minder waarschuwingen gegeven, maar meteen beboet. Inwoners van bepaalde steden en gemeenten hebben de indruk dat in bepaalde buurten, bijvoorbeeld waar meer kwetsbare mensen wonen, meer wordt gecontroleerd dan in andere buurten⁵⁸.

⁵² Netwerk tegen Armoede (2020). [Signalenbundel](#), Brussel.

⁵³ Koning Boudewijnstichting (2020). [Persbericht: COVID-19: helft van verenigingen zag financiële situatie verslechteren - Subsidies en solidariteit, onmisbaar voor het verenigingsleven](#), Brussel.

⁵⁴ Netwerk tegen Armoede (2021). [Signalenbundel 2.0. Mensen in armoede maken samen de balans op na 1 jaar corona](#), Brussel.

⁵⁵ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2020). [Advies van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting over vaccinatie tegen COVID-19 tijdens de acute fase van de pandemie](#).

⁵⁶ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Fiche 38 : Communication aux groupes vulnérables*.

⁵⁷ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. *Fiche 38 : Communication aux groupes vulnérables*.

⁵⁸ Netwerk tegen Armoede (2021). [Signalenbundel 2.0. Mensen in armoede maken samen de balans op na 1 jaar corona](#), Brussel.

5.6 Verhoogd risico met betrekking tot COVID-19

- Uit een studie van de mutualiteit Solidaris naar de sterftcijfers tot juni 2020 bleek dat de bewoners in de armste 10 % van de buurten 2,6 keer meer kans hebben om met COVID-19 te worden besmet dan bewoners in de rijkste 10 % van de buurten. Het verhoogde sterftcijfer als gevolg van COVID-19 heeft mensen met lagere inkomens harder getroffen (vooral mensen met een verhoogde tegemoetkoming): de relatieve oversterfte is bij hen 70 %, vergeleken met 45 % voor mensen die zonder verhoogde tegemoetkoming⁵⁹.
- De verstrekking van gratis mondklappers bood onvoldoende bescherming aan mensen in armoede, die door precare levensomstandigheden ook minder mogelijkheden hebben om mondklappers volgens de voorschriften te wassen.
- Voor vaccinatie werd aanzienlijke oversterfte vastgesteld in woonzorgcentra: 195 % in Brussel, 110 % in Waalse Gewest en 83 % in Vlaanderen. Samen met de oververtegenwoordiging van mensen met een laag inkomen in WZC's is dit ook een indicatie voor verhoogde kwetsbaarheid⁶⁰.
- Sterfte door Corona is groter bij mensen met een laag inkomen⁶¹, maar niet proportioneel sterker dan voor andere doodsoorzaken⁶².
- Tijdens de eerste golf was de oversterfte bij mensen met een migratieachtergrond in België groter dan bij mensen zonder migratieroots. Waarbij mannen van Belgische afkomst tussen 40 en 65 jaar de oversterfte 7 % hoger lag dan het jaar voordien, was dat bij mannen met een Sub-Saharaans-Afrikaanse achtergrond 70 % en mannen met een Noord-Afrikaanse achtergrond 25 %. Bij vrouwen was het verschil 40 % tegenover 10 %. Volgens onderzoekers van de VUB-onderzoeksgroep Interface Demography wordt dit verschil vooral verklaard door socio-economische factoren. Omdat ook in de tweede golf vooral armere wijken getroffen werden, vermoeden ze dat deze ongelijkheden zich ook dan hebben voorgedaan⁶³.
- Door hun specifieke situatie lopen mensen in dak- en thuisloosheid ook bijzondere risico's m.b.t. COVID-19. Dit wordt gespecificeerd bij het thema dakloosheid.

5.7 Vaccinatie

- Door bestaande gezondheidsongelijkheden en ongelijke toegang tot ziektepreventie, gebrek aan informatie, hoogdrempelige procedures, angst en de gevolgen van de COVID-19-maatregelen, is er een bijzonder groot risico op non-take-up van het vaccinatieaanbod door precare groepen⁶⁴.
- Er circuleert veel fake news dat het wantrouwen tegenover vaccins aanwakkert, samen met complottheorieën.

⁵⁹ Willaert, Didier et Vrancken, Jérôme (février 2021). « [Inégalités de mortalité face à l'épidémie de coronavirus en Belgique](#) », Etude réalisée pour la Mutualité Solidaris.

⁶⁰ Unia, (2020). [COVID-19 een test voor de mensenrechten](#), Brussel.

⁶¹ Statbel (januari 2021). [Voorlopige sterftcijfers 2020 per gemeente](#).

⁶² André Decoster, et al. (2020). [De inkomensongelijkheid in sterfte tijdens de covid-19 crisis in België](#), Leuven Economische Standpunt 184.

⁶³ Vanthomme, Katrien et al. (2021). "A population-based study on mortality among Belgian immigrants during the first COVID-19 wave in Belgium. Can demographic and socioeconomic indicators explain differential mortality?", *SSM - Population Health*, Vol.,14.

⁶⁴ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, (2021). [Advies van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting over de uitvoering van de vaccinatiestrategie tegen COVID-19](#).

- Mensen met een risicoprofiel binnen collectieve voorzieningen moeten in rekening gebracht worden bij het ontwikkelen van een vaccinatiestrategie.

6. Onderwijs

Door de hierboven vermelde digitale kloof en de problematische huisvestingsomstandigheden (overbevolking, bevolkingsdichtheid, enzovoort) waarmee veel gezinnen in armoede te kampen hebben, heeft de COVID-19-crisis gevolgen voor de schoolcarrières van leerlingen en studenten en op de opleiding van volwassenen in deze gezinnen.

- Er zijn signalen van vrees voor verdieping sociale ongelijkheidskloof door:
 - gebrek aan toegang digitaal onderwijs in al zijn vormen;
 - gebrek aan geschikte studieruimte en -omstandigheden;
 - scholen die niet alle leerlingen meer bereiken;
 - wegvallen buitenschoolse ondersteuning;
 - druk op scholen, waardoor begeleiding op maat als eerste onder druk komt⁶⁵.
- Door de gezondheids crisis viel externe ondersteuning aan kinderen met speciale onderwijsbehoeften gedeeltelijk of helemaal weg⁶⁶.
- Onduidelijkheid over verloop hoger onderwijs zorgde voor extra stress. Niet alle studenten konden lessen volgen door gebrek aan leermiddelen. Flexibel omgaan met verplaatsen stages en practica zorgde voor onzekerheid over verder verloop studietraject en extra druk op latere momenten in dat studietraject.
- Bij het versoepelen van de eerste lockdownperiode werd gesignaleerd dat heel wat mensen door angst kinderen niet naar school of kinderopvang wilden sturen. Wat kinderopvang betreft, speelden ook financiële drempels een grotere rol door inkomensverlies en hogere kosten tijdens de corona-maatregelen.
- Heel wat laaggeschoolde en/of laaggeletterde volwassenen moesten afhaken in opleidingen in volwassenonderwijs door gebrek aan digitale toegang, zorgtaken of ondersteuning kinderen met thuisonderwijs, werk in zorgsector of andere essentiële beroepen. Bij herinschrijving dreigden ze (verhoogd) inschrijvingsgeld te moeten betalen.
- Er zijn grote verschillen in de aanpak van scholen. Waar sommige ouders minder contact hebben met school en leerkrachten, ervaren andere ouders net meer begrip als problemen worden gemeld en een toegenomen inzicht in de problemen waar mensen met een laag inkomen mee geconfronteerd worden binnen onderwijs. Heel wat ouders hebben meer waardering voor leerkrachten dan voor de COVID-19-crisis⁶⁷.

⁶⁵ Région wallonne et Fédération Wallonie-Bruxelles. *Fiche 75 : Jeunes en décrochage scolaire*.

⁶⁶ Baten e.a. (2020). *Thuisonderwijs tijdens de COVID-19 pandemie: de eerste resultaten*, UGent: onderzoeksgroep Ontwikkelingsstoornissen, Gent.

⁶⁷ Netwerk tegen Armoede (2021). [Signalenbundel 2.0. Mensen in armoede maken samen de balans op na 1 jaar corona](#), Brussel.

7. Wonen

De gedwongen toename van de tijd die thuis wordt doorgebracht, confronteert mensen die in armoede leven nog meer met de ongelijkheden op het gebied van huisvesting.

- Het moratorium op uithuiszettingen werd onvoldoende aangevuld met (welzijns)maatregelen om dreigend woningverlies op te vangen, zeker gezien het gebrek aan inkomen en de gestegen huishoudelijke uitgaven door de corona-maatregelen. Mensen met een psychische kwetsbaarheid zijn hier in het bijzonder kwetsbaar voor⁶⁸.
- Door inkomensverlies en stijgende kosten worden huurachterstallen opgebouwd en wordt de reeds bestaande problematiek van huurders op de private huurmarkt erger. De opgebouwde huurachterstand aanzuiveren is niet vanzelfsprekend, waardoor er meer uithuiszettingen dreigden toen het moratorium afliep. Er wordt gevreesd voor een toename van het aantal dak- en thuislozen tijdens de zomerperiode. Onderzoek van SAM⁶⁹ wijst uit dat de opvangcapaciteit in de zomer al onder druk stond en een verhoogde toestroom niet kon opvangen.
- De COVID-19-crisis heeft ook duidelijk gemaakt dat de huisvestingssituatie van veel gezinnen die het sociale minimum krijgen, menswaardig wonen moeilijk maakt, in het bijzonder voor eenoudergezinnen en alleenstaanden⁷⁰. De bevolkingsdichtheid van sommige wijken, vooral in stedelijke gebieden, en de overbezetting van de woningen, in combinatie met problematische materiële kenmerken (slechte staat of zelfs onbewoonbaarheid, slechte energieprestaties, enzovoort) hebben een verergering van problemen op volgende vlakken tot gevolg:
 - voor de schoolcarrières van kinderen;
 - familie- en buurtrelaties;
 - energie-uitgaven;
 - lichamelijke en geestelijke gezondheid op lange termijn.
- In Vlaanderen stelt het Steunpunt Wonen op basis van gegevens uit de Grote Coronastudie het volgende vast:
 - 9 % van de Vlaamse huurders ondervindt betalingsmoeilijkheden als gevolg van de crisis. 3 % van de eigenaars ervaart om dezelfde reden problemen met het tijdig afbetalen van de aflossing van de lening. Deze betalingsmoeilijkheden zijn groter bij jongere respondenten;
 - een significant deel van de huurders en eigenaars ervaren problemen door de beperkte grootte van de woning, in het bijzonder grote en jonge gezinnen, thuiswerkers en werklozen;
 - een minderheid van de huurders en eigenaars is onzeker over de huidige woonsituatie en loopt het risico om dakloos te worden. Dit probleem is het grootst bij kwetsbare huurders;

⁶⁸ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2020). [Input van het stakeholdersoverleg i.f.v. de Vlaamse Taskforce Kwetsbare gezinnen, op vraag van de Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebestrijding.](#)

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Cantillon, Bea et al. (2020). *COVIVAT Beleidsnota 2: Huishoudbudgetten en sociale minima in lockdown*, Leuven/Antwerpen.

- algemeen heeft de COVID-19-crisis een significant effect op de huisvestingssituatie van Vlaamse huurders en eigenaars en worden bestaande ongelijkheden tussen huurders en eigenaars uitvergroot⁷¹.

8. Beperkte dienstverlening en non-take-up

We zien ook tekenen dat het sinds het begin van de COVID-19-crisis voor veel mensen die in armoede leven steeds moeilijker is geworden om een vlotte toegang tot sociale diensten te krijgen⁷².

- Tijdens de tweede golf kwamen er heel veel en verschillende signalen naar boven over moeilijke bereikbaarheid en toegankelijk van diensten, zowel van federale en regionale overheidsdiensten als van vakbonden, mutualiteiten en sociale diensten als OCMW's, CAW's, CGG's.
- Diensten die wel bereikbaar zijn, dreigden overspoeld te worden door mensen die nergens anders terecht kunnen. Dit fenomeen deed zich voor tijdens elke verstrenging van de maatregelen⁷³.
- In Vlaanderen had de hulplijn 1712, voor meldingen van intrafamiliaal geweld een beperkter bereik omdat de toegankelijkheid niet gegarandeerd was voor anderstaligen en personen met een handicap.
- Voor mensen in dak- en thuisloosheid waren de gaten in de dienstverlening nog groter, wegens nog afhankelijker van fysieke toegankelijke hulpverlening.
- Omwille van de gezondheidsmaatregelen, waren jeugd- en welzijnswerkers noodgedwongen minder aanwezig op het terrein.
- Het aanbod binnen de voedselhulp was gekrompen, beschikbaarheid (openingsuren bv.) werd afgebouwd⁷⁴.
- De vele verschillende praktijken (alleen op afspraak, alleen digitaal of telefonisch, gewoon open...) tussen verschillende organisaties en soms zelfs binnen dezelfde organisatie, bemoeilijkten de toegang.
- Vertraging of uitstel van rechtenonderzoek en indicatiestelling in functie van toekenning van tegemoetkomingen en mobiliteitshulpmiddelen uit de Vlaamse sociale bescherming, zorgden voor mobiliteits- en financiële problemen bij de meest kwetsbare zorgbehoevenden.
- De gevolgen van het stopzetten of beperkt en/of digitaal aanbieden van therapie trof kinderen uit kwetsbare milieus sterker, aangezien zij om financiële redenen niet met eigen middelen terecht konden bij privé-therapeuten.

⁷¹ Dreesen, S., & Heylen, K. (2021). [De impact van de COVID-19 crisis op de woonsituatie van Vlamingen. Een analyse van de Grote Coronastudie](#). Leuven: Steunpunt Wonen.

⁷² Deprez, Anne, Noël, Laurence et Solis Ramirez, Felicia (december 2020). [Analyse des impacts de la première vague de la crise de la Covid-19 sur les personnes précarisées et les services sociaux de première ligne en Région bruxelloise et en Wallonie](#). Fédération Wallonie-Bruxelles, Iweps et Observatoire de la santé et du social de Bruxelles;

BAPN. *Fiche 12 : Aide sociale CPAS : accès aux aides et droits*.

⁷³ Netwerk tegen Armoede (2021). [Signalenbundel 2.0. Mensen in armoede maken samen de balans op na 1 jaar corona](#). Brussel.

⁷⁴ Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten. *Fiche 1: Aide alimentaire*.

BAPN, *Fiche 3 : Aide sociale CPAS*.

- Een groep mensen dreigde tijdens de tweede golf helemaal van de radar te verdwijnen, verloor verbondenheid en kwijnde weg. Outreachend werk was moeilijker geworden door de veiligheidsmaatregelen en slaagde er ook niet altijd meer in deze groep te bereiken, omdat mensen zich in zichzelf opsluiten.
- Laagdrempelige inlooplekken voor kwetsbare gezinnen konden vaak niet vervangen worden door een virtuele ontmoetingsplaats⁷⁵.
- Voedselbanken ervaren een sterk gestegen vraag. Mensen die er gebruik van maken, getuigen over extra controles en strengere voorwaarden om toegang te krijgen tot voedselhulp⁷⁶.
- De gezondheidsmaatregelen zorgen voor extra drempels voor dienstverlening en toegang tot rechten. Bewijsstukken kunnen moeilijker verzameld worden, men heeft niet altijd toegang tot het eigen dossier, er is minder ondersteuning beschikbaar en de wachttijden lopen op⁷⁷.
- OCMW's hebben te beperkte flexibiliteit in het toekennen van Coronasteun door federale voorwaarden. Bijkomende steun vanuit het sociaal beleid of OCMW wordt te vaak beperkt tot bestaande OCMW-cliënten⁷⁸.

9. Toegang tot vrijetijd/natuur/publieke ruimte

Ongelijkheid bij de toegang tot kwaliteitsvolle vrijetijds-, openbare en groene ruimte is een probleem dat al bestond vóór de COVID-19-crisis (zie ook het hoofdstuk hierrond in het tweejaarlijkse Verslag rond duurzaamheid⁷⁹), maar dat door de veiligheidsmaatregelen nog zichtbaarder is geworden.

- Tijdens de eerste lockdown waren er nagenoeg geen vrijetijds mogelijkheden, ook niet buitenshuis⁸⁰. Online aanbod was vaak niet toegankelijk voor gezinnen in armoede. Samen met de al bestaande stress en druk in gezinnen in armoede, zorgde krappe behuizing ervoor dat deze mentale druk en stress nog meer toenamen.
- Bij versoepeling van de maatregelen werd in eerste instantie vrije tijdsaanbod ontsloten dat niet toegankelijk is voor mensen in armoede (tennis, paardrijden).
- Het verhoogd gebruik binnenlandse vakantiemogelijkheden deed vrezen voor stijgende prijzen en wegvallen van het aanbod voor gezinnen in armoede.

⁷⁵ Loosveldt, Gianni en Emmerly Kathleen (2021). *Met de nodige afstand? Een staat van het gezinsbeleid in Vlaanderen 2020*, Odissee Hogeschool.

⁷⁶ Netwerk tegen Armoede (2021). [Signalenbundel 2.0. Mensen in armoede maken samen de balans op na 1 jaar corona](#). Brussel.

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Voor een meer algemene bijdrage tot dit debat : Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2019). [Duurzaamheid en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie](#). Tweejaarlijks verslag 2018-2019, Brussel, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, p. 22-26.

⁸⁰ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. *Fiche 54 : Déconfinement et accès à la nature*;

POD Maatschappelijke integratie. *Fiche 78 : Pauvreté des familles, plaines de jeux et camp d'un jour*;

BAPN. *Fiche 85 : Familles : accès à la culture et aux loisirs*;

Région wallonne et Fédération Wallonie-Bruxelles. *Fiches 94 en 95 : Loisirs et espaces I et II*.

Steunpunt tot bestrijding van armoede,
bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

10. Dak- en thuisloosheid

- De nood aan opvangplaatsen voor dak- en thuislozen nam toe, terwijl de capaciteit dreigde af te nemen door de veiligheidsmaatregelen en de opvang van besmette personen⁸¹.
- Tijdens de tweede golf werd het moratorium op uithuiszettingen enkel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waalse Gewest ingevoerd, in tegenstelling tot de periode van de eerste lockdown. Het is vervolgens alleen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verlengd tot 24 april 2021. Terreinorganisaties vragen een herinvoering/verlenging van een dergelijk moratorium.
- Door de gezondheidsmaatregelen, werden sommige sanitaire voorzieningen die van noodzakelijk zijn voor mensen in dak- of thuisloosheid gesloten (openbare toiletten, warme plekken, wasgelegenheden)⁸².
- Mensen in dak- en thuisloosheid leven gedwongen op plekken die gevaarlijk zijn en risico op besmetting verhogen: publieke ruimte, kraakpanden, kampen, shelter, tijdelijke huisvesting.
- Mensen in dak- en thuisloosheid kunnen niet aan zelf-isolatie doen, bestaande opvangstructuren waren evenmin op isolatie voorzien.
- Onduidelijk dat mensen in dak- en thuisloosheid terecht kunnen in schakelcentra als zieken die niet in een geschikte thuissituatie kunnen verblijven.
- Een belangrijk aantal mensen in dak- en thuisloosheid dreigden uit de boot te vallen bij verdeling gratis mondklappers en hadden nood aan aangepaste informatie in het gebruik ervan.

⁸¹ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. Fiche 4 : Sans-abrisme et cohabitation;

POD Maatschappelijke Integratie. *Fiche 27 : Housing first*;

Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten. *Fiche 28 : Dak- en thuislozen*;

Région wallonne et Fédération Wallonie-Bruxelles. *Fiche 30 : Sans abris et hébergement d'urgence* ;

Région wallonne et Fédération Wallonie-Bruxelles., *Fiche 31 : Sans abris et maisons d'accueil* ;

BAPN. *Fiche 32 : Sans abris quel que soit le statut*.

⁸² Netwerk tegen Armoede (2020). [Signalenbundel](#), Brussel.

Aanbevelingen en pistes voor indicatoren in functie van de opvolging van de impact

- **Structureel voorzien in *ex ante* en *ex post* evaluatie bij nieuwe wetgeving.**

COVID-19 heeft de bestaande ongelijkheden verscherpt en verdiept, een gelijkaardige vaststelling die ook in het tweejaarlijkse Verslag 2018-2019 'Duurzaamheid en armoede' met betrekking tot klimaatverandering en klimaatbeleid werd gedaan. Het Steunpunt tot bestrijding van armoede wees in een [persbericht](#) en [Nieuwsflits](#) op deze verscherpte ongelijkheden, en de pertinentie van de boodschap *to leave no one behind* in zowel het klimaatbeleid als ten aanzien van de COVID-19-crisis.

De impact van COVID-19 speelt zich af in verschillende domeinen. Het is belangrijk aandacht te hebben voor bevolkingsgroepen die inkomensverlies hebben geleden, maar ook voor die groepen die in een structurele armoedesituatie leven. De vrees bestaat dat de sociaal-economische impact nog duidelijker wordt op middellange termijn met 'uitgestelde' hulpvragen, nakende faillissementen, ...

Het is belangrijk om bij nieuwe maatregelen de impact in situaties van armoede *ex ante* te evalueren, met betrokkenheid van mensen in armoede en de diverse stakeholders. Daarnaast kan ook systematisch voorzien worden in een *ex post* evaluatie van maatregelen na een zekere periode van implementatie. Het Steunpunt tot bestrijding van armoede stelt zich graag ter beschikking voor medewerking aan beide types van evaluatie.

- **Uitwerken van antwoorden op de digitale kloof.**

Omdat de COVID-19-crisis een verandering in gang heeft gezet die zich zeker verder zal doorzetten wat betreft de mate van digitalisering op verschillende gebieden van het leven van de burgers (onderwijs, gezondheid, toegang tot diensten, enzovoort), is het nodig om de strijd tegen de digitale kloof, die ongelijkheden in de toegang tot rechten en openbare diensten veroorzaakt, op te voeren. Zo riep het stakeholdersoverleg van de Vlaamse Taskforce Kwetsbare gezinnen op om een e-inclusief digitaliseringsbeleid te ontwikkelen, waarbij digitalisering niet als een doel, maar als een middel wordt gezien. Bij het verzekeren van dienstverlening voor alle burgers, is dan niet alleen aandacht voor digitale toegang en de ontwikkeling en versterking van digitale vaardigheden, maar wordt ook een mix aan kanalen verzekerd volgens het 'click-call-face-home'-principe⁸³.

- **Uitwisseling rond de evolutie van noden en aanbod inzake dienstverlening, met de dienstverleners en met de (potentiële) hulpvragers.**

Voortgaande op de impact van COVID-19 op hulpvragen en dienstverlening (toegenomen isolatie, meer aanbod op digitale manier, toenemende werkwijze met afspraken, verminderde mogelijkheden tot persoonlijk contact, ...), is het belangrijk om over deze evolutie en de blijvende nood aan een voldoende laagdrempelig aanbod na te denken en uit te wisselen, met betrokkenheid van hulpverleners en hulpvragers.

⁸³ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2020). [Input van het stakeholdersoverleg i.f.v. de Vlaamse Taskforce Kwetsbare gezinnen, op vraag van de Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebestrijding](#), p. 13-22.

- **Verder uitwerken van beleid rond strijd tegen non-take-up van rechten.**
 Aangezien mensen die in armoede leven in normale tijden al meer te maken hebben met het fenomeen van non-take-up van rechten, is het nodig om maatregelen te nemen om dit probleem structureel te bestrijden, maar met bijzondere aandacht voor de nieuwe uitdagingen die de crisis van COVID-19 met zich meebrengt (versnelde en toegenomen digitalisering van de toegang tot diensten, bepaalde ‘nieuwe’ groepen die in armoede terecht komen, afstand tot andere groepen als gevolg van een toegenomen isolement, gebrek aan toegang tot bepaalde diensten, enzovoort).
- **Aandacht voor een grotere creatie van kwaliteitsvolle jobs.**
 Om de COVID-19-crisis te boven te komen, is het belangrijk om er zoveel mogelijk voor te zorgen dat alle categorieën van de bevolking een waardig inkomen hebben en in staat zijn tot het leveren van een bijdrage aan de samenleving door middel van vrij gekozen en kwaliteitsvolle jobs. Dit door bijzondere aandacht te besteden aan het scheppen van duurzame en kwaliteitsvolle jobs als onderdeel van het herstelbeleid.
- **Structurele verhoging van uitkeringen in functie van een menswaardig inkomen.**
 Naast het verbeteren van de werkgelegenheid is het nodig om de sociale uitkeringen structureel te verhogen om ervoor te zorgen dat de betrokken huishoudens een waardig leven kunnen leiden. We spreken immers over een context die zowel bepaalde ongelijkheden heeft versterkt (door verlies van werk, met betrekking tot het vermogen om te sparen, enzovoort) als uitgaven heeft verhoogd voor bepaalde huishoudens. Dergelijk beleid kan ook een hefboom zijn in het kader van een economisch herstelplan dat van de huishoudens vraagt dat zij goederen en diensten (her)consumeren.
- **Specifieke aandacht voor de situatie van huurders met een laag inkomen : verhogen van het aantal kwalitatieve en betaalbare woningen, ondersteuning van huurders op de private huurmarkt.**
 In een context waarin de ongelijkheid bij de toegang tot kwaliteitsvolle huisvesting nog zichtbaarder is geworden en waarin er tekenen zijn van een toenemend probleem van huurachterstallen - die voor velen problematische schulden of op zijn minst een onzekere situatie kunnen opleveren - is het noodzakelijk betaalbare en kwalitatieve huisvesting te voorzien en steunmaatregelen voor huurders op de particuliere huurmarkt verder te ontwikkelen.
- **Ondersteunende maatregelen inzake energie-armoede.**
 Zoals blijkt uit de signalen van betalingsachterstallen en de talrijke verzoeken om bijstand van de OCMW's voor deze uitgaven, heeft de COVID-19-crisis de moeilijkheden die vele huishoudens ondervinden om hun energie- en waterrekeningen te betalen, nog verergerd, met een mogelijke impact voor de toegang tot energie en water. Het is dan ook noodzakelijk om de maatregelen die in dit verband reeds zijn genomen uit te breiden, te verruimen en te versterken om alle bevolkingsgroepen in staat te stellen voldoende en betaalbare toegang te krijgen tot energie en water, zaken die essentieel zijn om een menswaardig leven te leiden.
- **Voorstel van indicatoren om het effect van de COVID-19-crisis op middellange tot lange termijn op te volgen:**

Steunpunt tot bestrijding van armoede,
 bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

- evolutie van betalingsachterstanden (zowel met betrekking tot bepaalde facturen – energie, water, school, huur, gezondheid – als met betrekking tot leningen) en schuldsituaties;
- evolutie van het aantal aanvragen voor een leefloon of aanvullende steun;
- de evolutie van de werkloosheid, volgens verschillende sociaal-demografische criteria;
- percentage van sociale uitkeringen ten aanzien van de armoederisicogrens;
- evolutie andere hulpvragen bij OCMW: voorschotten, dakloosheid, verslaving, psychische problemen, eenzaamheid, opvoedingsvragen, intrafamiliaal geweld, voedselpakketten, schulden, betalingsproblemen;
- hulpvragen bij voedselbanken en sociale kruideniers;
- aantal en type hulpvragen hulplijnen en begeleidingsaanbod (awel, 1813,...);
- aantal werkende armen in bepaalde sector + evoluties in die sectoren;
- evolutie mensen in preciaire arbeidscontracten;
- evolutie uithuiszettingen en van situaties van dak- en thuisloosheid.

Bibliografie

Action Vivre-Ensemble (april 2021). [Coronavirus et inégalités sociales : des vases communicants.](#)

BAPN. *Fiches 2, 12, 16, 32, 65, 66, 84, 85, ent 88*, raadpleegbaar op de website van de [POD Maatschappelijke integratie](#).

Baten et. al. (2020). [Thuisonderwijs tijdens de COVID-19 pandemie: de eerste resultaten](#), UGent: onderzoeksgroep Ontwikkelingsstoornissen, Gent.

Beke, Wouter (2021). [Persbericht: Een pak meer Vlamingen namen contact op met hulplijnen in 2020.](#)

Brotcorne, Périne et Mariën, Ilse (2020). [Barometer Digitale Inclusie 2020](#), Brussel, Koning Boudewijnstichting.

Cantillon, Bea et al. (2020). [COVIVAT Beleidsnota 2: Huishoudbudgetten en sociale minima in lockdown](#), Leuven/Antwerpen.

Capeau, Bart et al. (2021). [COVIVAT Beleidsnota 9: De impact van de COVID-19 schok voor loon- en weddetrekkenden in 2020.](#) Leuven/Antwerpen.

Croix-Rouge et iVox (2021), [Enquête réalisée auprès de 1000 Belges francophones par l'institut de sondage iVox pour la Croix-Rouge de Belgique entre le 01/03/2021 et le 08/03/2021.](#)

Decoster, André et al. (2020). [COVIVAT Working Paper 1: The Income Gradient in Mortality during the Covid-19 Crisis: Evidence from Belgium](#), Leuven/Antwerpen.

Decoster, André et al. (2020). [De inkomensongelijkheid in sterfte tijdens de covid-19 crisis in België](#), Leuven Economische Standpunt 184.

Decoster, André et al. (2020). [COVIVAT Beleidsnota 3: Sociaal-economische kenmerken van werknemers en zelfstandigen in sectoren getroffen door de lockdown](#), Leuven/Antwerpen.

Deprez, Anne, Noël, Laurence et Solis Ramirez, Felicia (december 2020). [Analyse des impacts de la première vague de la crise de la Covid-19 sur les personnes précarisées et les services sociaux de première ligne en Région bruxelloise et en Wallonie.](#) Fédération Wallonie-Bruxelles, Iweps et Observatoire de la santé et du social de Bruxelles.

De Tijd (2020). ['Van Gent en Antwerpen tot Beringen: corona sluipt door armste wijken'](#), *De Tijd*, 7 augustus 2020.

Dreesen, S., & Heylen, K. (2021). [De impact van de COVID-19 crisis op de woonsituatie van Vlamingen. Een analyse van de Grote Coronastudie.](#) Leuven: Steunpunt Wonen.

Dewilde, Marjolijn et al. (2020). [COVIVAT Beleidsnota 1: Meer vragen om hulp bij OCMW's en voedselbanken: eerste resultaten van een grootschalige bevraging.](#) Leuven/Antwerpen.

European Anti-Poverty Network (2020). [Supercharging Poverty. EAPN 2020 Poverty Watch Report.](#) Brussel.

- Febelfin en Indiville (2020). [Febelfin doet onderzoek bij jongeren over geld.](#)
- Federatie van de teleonthaaldiensten (2021). [Jaarcijfers 2020.](#)
- Fédération des étudiant.e.s francophones (november 2020). [Rapport d'enquête sur les effets du Covid \(2^e vague\).](#)
- Horemans, Jeroen et al. (2020). [COVIVAT Beleidsnota 4: De kwetsbare werkende. Een profielschets van armoede en financiële bestaanszekerheid bij werkende Belgen.](#) Leuven/Antwerpen.
- IEFH. *Fiche 72*, raadpleegbaar op de website van de [POD Maatschappelijke integratie.](#)
- Iweps (juli 2020). [Indice de situation sociale de la Wallonie \(ISS-7e exercice\) Focus sur les impacts de la crise COVID-19 sur les conditions de vie et les inégalités sociales en Wallonie.](#)
- Jonckheere, Jana en Zimmer, Hélène (november 2020). [De consumptieprijzen in het licht van de COVID-19-crisis, BNB Revue Economique.](#)
- Joskin, Arnaud et al. (2020). [Crise du COVID-19 : quel impact sur le bien-être des Belges?](#), Brussel, Federaal Planbureau.
- Kinderrechtencommissariaat (2020). [Kinderrechtenperspectief in de coronacrisis #jongerenovercorona](#), Brussel.
- Koning Boudewijnstichting (2020). [Persbericht: COVID-19: helft van verenigingen zag financiële situatie verslechteren - Subsidies en solidariteit, onmisbaar voor het verenigingsleven](#), Brussel.
- Lens, Dries et al. (2020). [Covivat beleidsnota 6 : De initiële effecten van de COVID-19 pandemie op de Belgische arbeidsmarkt – opkomende ongelijkheden.](#) Leuven/Antwerpen.
- Ligue des familles (december 2020). [Le baromètre des parents 2020.](#)
- Loosveldt, Gianni en Emmery Kathleen (2021). *Met de nodige afstand? Een staat van het gezinsbeleid in Vlaanderen 2020.* Odissee Hogeschool.
- Maatschappelijk Relancecomité (2020). [‘Vlaanderen herleeft’. Aanbevelingen voor maatschappelijke relance naar aanleiding van COVID-19](#), Brussel.
- Marchal, Sarah et al. (2020). *COVIVAT Beleidsnota 5: De doeltreffendheid van ons sociaal vangnet in corona tijden*, Leuven/Antwerpen.
- Marchal, Sarah et al. (2021). *COVIVAT Beleidsnota 7 : De gevolgen van corona voor de inkomensverdeling: impact van lockdown en beleid in april 2020.* Leuven/Antwerpen.
- Marchal, Sarah et al. (2021). *COVIVAT Working Paper 2: The Distributional Impact of the COVID-19 Shock on Household Incomes in Belgium*, Leuven/Antwerpen.
- Myria. *Fiche 42 en 89*, raadpleegbaar op de website van de [POD Maatschappelijke integratie.](#)

Nationale Bank van België (juni 2020). [Persbericht: De coronacrisis heeft een aanzienlijke negatieve impact op de inkomens van bepaalde gezinnen met grotere verliezen voor die met het laagste inkomen.](#) Brussel.

Nationale Bank van België (2021). [Impact van de COVID-19-crisis op het inkomen en het spaargeld van de gezinnen: jaaroverzicht op basis van de consumentenenquête.](#) Brussel.

Nationale Bank van België (2021). [Verslag 2020](#), Brussel.

Netwerk tegen Armoede (2020). [Signalenbundel](#), Brussel.

Netwerk tegen Armoede (2021). [Signalenbundel 2.0. Mensen in armoede maken samen de balans op na 1 jaar corona.](#) Brussel.

perspective.brussels, et al. (2020). [Diagnose. Sociaal-economische, territoriale en ecologische herstructurering na de COVID-19-crisis](#), Brussel.

POD Maatschappelijke Integratie. [Overzicht van het aantal begunstigen van het leefloon.](#)

POD Maatschappelijke Integratie. [Monitoring van de OCMW's: eerste tendensen.](#)

POD Maatschappelijke Integratie. *Fiches 27 en 78*, raadpleegbaar op de website van de [POD Maatschappelijke integratie](#).

POD Maatschappelijke Integratie (juni 2020). [Synthese van de werkzaamheden van de TaskForce Kwetsbare groepen.](#)

POD Maatschappelijke Integratie (oktober 2020). [Monitoring van de OCMW's - derde rapport sociale impact COVID-19.](#)

Observatorium krediet en schuldenlast (januari 2021). [Krediet en schuldenlast: een terugblik op het jaar 2020](#), Brussel.

Reginster, Isabelle et al., (2020). [Indice de situation sociale de la Wallonie \(ISS-7e exercice\) Focus sur les impacts de la crise COVID-19 sur les conditions de vie et les inégalités sociales en Wallonie,](#) Namur, L'Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique.

Région wallonne et Fédération Wallonie-Bruxelles. *Fiche 30, 31, 94 en 95*, raadpleegbaar op de website van de [POD Maatschappelijke integratie](#).

Schmits, Emilie et Glowacz, Fabienne (2020). « [Psychological distress during the COVID-19 lockdown: The young adults most at risk](#) », *Psychiatry research*, vol. 293.

Statbel (december 2020). [Maandelijkse cijfers over de arbeidsmarkt.](#)

Statbel (december 2020). [Sterke stijging werkloosheidscijfers Statbel in het derde trimester 2020.](#)

Statbel (december 2020). [Sterke stijging werkloosheidscijfers Statbel in het derde trimester 2020.](#)

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2021). [Advies van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting over de uitvoering van de vaccinatiestrategie tegen COVID-19.](#)

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (24 maart 2020). [Persbericht: To leave no one behind: aandacht en ondersteuning voor mensen in armoede en bestaansonzekerheid in het COVID-19-beleid.](#)

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (29 mei 2020). [Nieuwsflits 2020-1 – COVID-19-crisis en klimaatcrisis, dezelfde uitdagingen voor de strijd tegen armoede, 29 mei 2020.](#)

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (juni 2020). [Input in de consultatiegroep van de taskforce Kwetsbare groepen.](#)

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2019). [Duurzaamheid en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie.](#) Tweejaarlijks verslag 2018-2019, Brussel, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2020). [Advies van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting over vaccinatie tegen COVID-19 tijdens de acute fase van de pandemie.](#)

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2020). [Input van het stakeholdersoverleg i.f.v. de Vlaamse Taskforce Kwetsbare gezinnen, op vraag van de Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebestrijding.](#)

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2021). [Overzicht van COVID-19-maatregelen, ter ondersteuning in situaties van armoede en bestaansonzekerheid.](#)

Télé-Accueil Bruxelles (juli 2020). [Les conséquences de la crise sur les appels à Télé-Accueil Bruxelles,](#) Brussel.

Testaankoop (2021). [Corona zorgt voor extra waterfactuur.](#)

Uit de Marge (2020). [De impact van de COVID-19- maatregelen op kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties Hoe overleven kinderen en jongeren in kwetsbare posities de lockdown?](#)

Unia (2020). [COVID-19 een test voor de mensenrechten,](#) Brussel.

Unia. Fiche 92, raadpleegbaar op de website van de [POD Maatschappelijke integratie.](#)

Vansteenkiste, S., Sourbron, M., Scholiers, B., Van Onacker, E., De Graeve, P., De Smet, R. (2019). [Een inclusieve benadering van het arbeidspotentieel van de Vlaamse bevolking op basis van enquête- en administratieve data](#) (Werk.rapport 2019 nr. 01). Steunpunt Werk, Leuven.

Vansteenkiste, S., Scholiers, B., & Van Lancker, W. (2020). [Kwetsbare arbeidsmarktprofielen oververtegenwoordigd in baanloze gezinnen in Vlaanderen](#) (Werk.Focus 2020 nr. 4). Leuven: Steunpunt Werk.

Verberckmoes, Yannick en Luys, Kayin (2021). "Armoede slaat nu ook toe in cultuursector", *De Morgen* 27 april, p.1.

Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten. *Fiche 1 en 28*, raadpleegbaar op de website van de [POD Maatschappelijke integratie](#).

Vanthomme, Katrien et al. (2021). "[A population-based study on mortality among Belgian immigrants during the first COVID-19 wave in Belgium. Can demographic and socioeconomic indicators explain differential mortality?](#)", *SSM - Population Health*, Vol.,14.

Welzijnschakels (2020). *Signalenbundel COVID-19 Maart – april 2020*.

Welzijnschakels (2020). *Signalenbundel COVID-19 September - november 2020*.

Willaert, Didier en Vrancken, Jérôme (februari 2021). « [Inégalités de mortalité face à l'épidémie de coronavirus en Belgique](#) », Etude réalisée pour la Mutualité Solidaris.



Service de lutte contre la pauvreté,
la précarité et l'exclusion sociale

Steunpunt tot bestrijding van armoede,
bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

Dienst zur Bekämpfung von Armut, prekären
Lebensumständen und sozialer Ausgrenzung

STEUNPUNT TOT BESTRIJDING VAN ARMOEDE, BESTAANSONZEKERHEID EN SOCIALE UITSLUITING

Koningsstraat 138, 1000 Brussel



www.armoedebestrijding.be



@Luttepauvrete